

sodobne umetnosti, ki je povzročil spremembo prvega koncepta. Za Jakopiča, ki je stal prvič pred tako nalogo, je bil to čin nenavadne korajže. V obeh slučajih pa ga je vodil bolj instinkt, kakor teoretični razlogi in v obeh slučajih se je ta instinkt izkazal za izredno pravilnega. Jakopič je končno v tektonskem oziru izvršil iluzijo prostega pogleda pod nebo v dejanskem okviru venčnega zidca, sten veže in robov odprtih njene banje. Končno njegovo dejanje pa je bilo, da je uspel tudi v tem, da je slikarijo podredil ploskvi in zidu tako popolno kakor so to znali samo iluzionisti baročne dobe. Quaglio n. pr. je ustvaril v slikah ljubljanske stolnice delo, ki se tako podreja v svojem barvno formalnem značaju štukomarmornemu miljeju celote, kot da je nastalo iz istega vala oblikujočega čuvstva, ki je oblikoval stene. Jakopič je imel drug milje, milje cementnih okvirov in surove opeke ter raskave, ne marmornogladke, sodobne stene. S to raskavostjo se brez ostanka spaja faktura njegovih slik, ki učinkujejo ko da se je stena slučajno namarogala v teh likih, ki ne pomenijo vsiljive dekoracije, ampak zaključen duhovni svet zase, vdahnjena oboka, pod katerim vstopajo v hišo mnogi, ki nosijo v duši spomine ali tudi še neposredne odraze podobnih realnih doživetij vojnega begunstva, brezdomstva, mukotrnega dela in hrepenenja po domu, po rodbinski sreči.

S tem, da se je Jakopič po tektonski strani odločil za ta, mnogo bolj riskantni način in v njem izvršil svoje delo, mu je dal še prav posebno veličino in mu dal tudi lastnost že omenjene slovenske kulturne izpolnitve. Soglasna sodba poznavavcev je, da po baročnem iluzionizmu v svetu monumentalnega slikarstva slovenska umetnost še ni ustvarila večjega dela kakor je to.

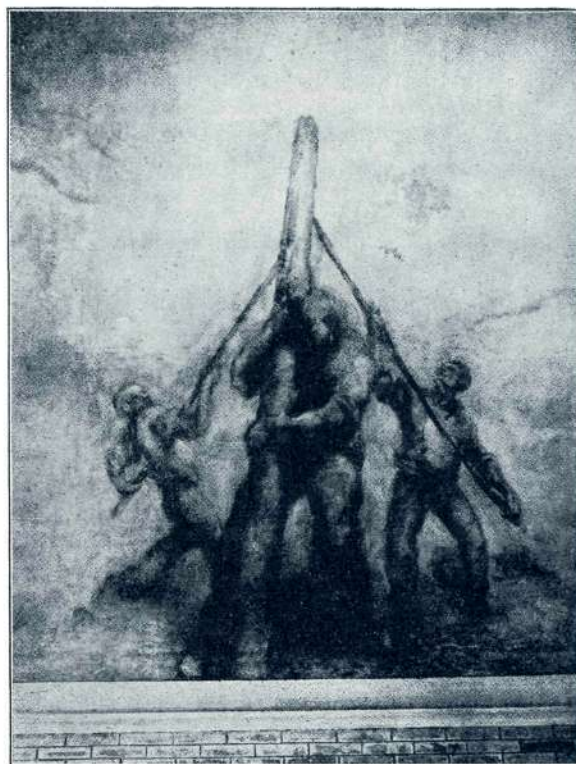
Mislim, da nismo mogli bolj primerno uvesti v leto, v katerem praznuje Jakopič šestdesetletnico svojega življenja, kakor s tem, da predstavljamo široki javnosti njegovo največje delo.

VEŽA V MESTNI HIŠI NA AHACLJEVI CESTI

RIHARD JAKOPIČ

Zgodilo se je z menoj nekaj nenavadnega in bi bilo sevé še bolje, če bi se bilo zgodilo pred dvajsetimi ali vsaj desetimi leti. Pa mi Slovenci smo težki ljudje in preden se za kako stvar odločimo, jo moramo na vse plati preobrniti in temeljito pretehtati.

Zgodilo se je namreč, da mi je bilo ponudeno naročilo in še celo prav obsežno. Ta zadeva pa se je vršila nekako takole: Gradbeni svetnik g. arh. inž. V. Šubic je zidal za mestno občino veliko stanovanjsko hišo na Ahaclevi cesti. Za prehod s ceste na dvorišče si je zamislil obsežno obokano vežo, kakršna se spodobi za tako mogočno poslopje in zazdelo se mu je, da bi ne bilo napakno, če bi bil njen obok lepo poslikan. Ne vem prav natančno, kako da so se gospodje na magistratu pri tem spomnili ravno name. Skoraj



R. JAKOPIČ: GRADBA

gotovo pa se ne bom motil, če pravim, da se je ta misel porodila v glavi g. arh. V. Šubica. Nato pa so višji magistratni gospodje skup stopili in začeli zadevo prereševati in na gumbе ugibati: ali bi? — ali bi ne? — ali bi? — — Zdi se mi dalje, da je imel besedo pri tem še neki drug gospod in da je njegova končno obveljala.

Ponudbo sem sprejel. Prav za prav sem pa tudi jaz nekaj časa premišljeval in ugibal: ali bi, ali bi ne? Po eni strani se mi je ponujala nepričakovano prilika lotiti se velikega umetniškega problema, kakršnega sem si želel že v svoji mladosti, po drugi strani pa so mi skrbi za vsakdanji življenjski obstoj vsiljevale vprašanje: Ali bom zdržal do konca? Kajti tako obsežno delo zahteva celega človeka in mu ne pušča mnogo časa za druge posle. Umetnik je namreč ravno tako človek kakor vsi drugi in ne zgolj čisti duh, kakor menijo nekateri ali si vsaj to žele. Gotovo je v njem nekaj, včasih tudi precej, duha, toda okoli tega je še prav mnogo mesa in krvi, in pre-mnogo drugih takih zadev, ki obtežujejo vse zemljane. Končno pa je zmagala želja po širokem umetniškem udejstvovanju in rekel sem si: Če je šlo dozdej, bo šlo tudi še naprej. In sprejel sem naročilo in se lotil dela.

Zdaj pa, ko je delo po dolgem času in raznih težavah in zaprekah vendarle končano, zdaj naj še povem, kako se je vse to v meni in izven mene vršilo; zanaliziram naj takorekoč samega sebe in svoje delo in morebiti pridam še za nameček nekoliko kritike. To so namreč prav poučne in koristne stvari, ki bi marsikoga zanimala,

če bi bile zanimivo in nazorno napisane, toda lotiti se takega dela bi bila prav za prav naloga kakega umetnostnega raziskovalca in kritika. No, pa le mislim, da mi gospodje ne bodo preveč zamerili, če se za spremembo malo vtikam v njih področje; prepričani naj bodo, da bi tudi jaz ne imel ničesa proti temu, oziroma bi jim še celo privoščil, če bi enemu ali drugemu izmed njih padlo v glavo, da poslika kako vežo ali dvorano ali, zdaj, ko se je umetnost stalno vselila v Narodni dom, njega vestibul.

Pa čemu toliko besedi? Kar začnimo! Najbolje bo, če najprej razložim, kako se vrši v splošnem umetniški proces v umetniku. Predvsem pa moram vendarle še povedati, da je prav za prav vsak človek po svoji naturi več ali manj umetnik, in da je umetnost nagon, brez katerega bi človek ne mogel živeti, kakor ne bi bilo življenja brez ljubezni. Da sta danes umetnost kakor tudi ljubezen tako na tleh, je žalostno, ni pa definitivno za tistega, ki še veruje v bodočnost človeškega rodu. Umetnik pa se razlikuje od drugih zemljanov le po intenziteti doživljanja in po volji, te doživlja materializirati, to se pravi: spraviti jih v oblike, ki so dosegljive človeškim čutom. Skozi njegovo življenje se pode najrazličnejše prikazni, občutki, misli, barve, linije, geometrične konstrukcije in fantastične predstave. Pride pa trenutek, ko mu zatrepeta duša — takrat ga je objela umetnost. Takrat mu postane vse jasno in enostavno, takrat zginejo vse težave in ves balast. Ta svetli trenutek pa je minljiv, zato si ga mora umetnik dobro v spominu ohraniti in imeti v sebi moč, da si ga s svojo voljo na novo oživi. Tako približno se rodi umotvor v umetniku. Nato pa sledi drugi štadij, to je realizacija. Pri tem delu mora biti umetnik ves zbran. Funkcije duše, možgan in čutov morajo biti v medsebojni harmoniji. Sicer ima včasih glavno besedo duša, včasih misel ali občutki, — po potrebi. Vse to pa mora znati umetnik regulirati.

Kar sem tu povedal, velja v splošnem tudi za moje delo na Ahačjevi cesti. Ko se je nahajalo poslopje še v zidavi, sem se podal tja po inspiracijo. Poslopje je bilo še v surovem stanju, in ko vstopim skozi vhod v vežo in pogledam navzgor, zazija nad menoj velika štirioglata odprtina. Meni pa zgradbe v postajajočem stanju prav posebno ugajajo, zato je začela moja fantazija takoj živahno funkcionirati. In iz raznih konstruktivnih črt, oblik in barv se mi je prikazal prvotni kompozicionalni zamisel, predstavljajoč: Prehod iz stare v novo dobo. Kompozicija se vleče od vhoda proti dvorišču v treh pasovih, ob straneh na levi in desni in po sredini oboka. Začne se ob levi, severni strani pri vhodu z idiličnim prizorom.¹ Na nasprotni, južni strani prihajajo iz smeri dežele mojih mladih sanj fantastične postave iz starih časov, ki se selijo v novo dobo, v katero vodijo gledavca polagoma naslednje skupine, predstavljajoče ljudi modernega dela v zvezi s stroji, tovarnami, brzo-

¹ Pastirček piska na piščal, tri deklice plešejo, žena z otročičem, ljubimkanje.

javnimi napravami itd.² V srednjem pasu oboka nad obema prvima skupinama se poslavlja stara doba v spremstvu plakajočih genijev, ki jo zavijajo v siv pajčolan. V sredini oboka pada letalec s padalom, izza katerega se svetlika solnce. Proti njemu pa leti orel. Na koncu srednjega pasu plavajo letala.

Morda bi kdo vprašal, zakaj in kako se je to v meni vršilo. Jaz se nisem. Ampak če zdaj naknadno o tem premišljam, se mi dozdeva, da zato, ker sem človek, ki je začel živeti v času, ko so ljudje še trdno hodili po široki zemlji in si v potu svojega obraza služili vsakdanji kruh, medtem ko se je njih duh svobodno sprehajal po svojem brezmejnem kraljestvu. Prehodel sem pot do sedanje dobe in gledam, kako povzdiguje človek samega sebe in prevaža s pomočjo neokretnih aparatov svoje telesce po višavah, dočim se plazi njegov duh po zemlji, prizadevajoč si na vse možne načine zmanjševati njeno obsežnost in izropavati jo. Iz nekako takega duševnega razpoloženja in v zvezi z arhitekturo in lego veže je nastal ta prvi zamislek.

Vendar pa sem ta načrt zavrzel, deloma iz formalnih vzrokov, ker bi bil obok za to stavbo preobložen in bi bila veža premajhna v primeri z obsežnostjo projekta, deloma pa tudi radi tega, ker je poslopje vendar le stanovanjska hiša in bi se njej boljše prilegli prizori, ki so jih prebivalci že sami fizično ali duševno doživeli: bitja brez strehe, v duši vroče hrepenenje po domačiji, bitja v težkem delu in bitja v sreči. Te predstave so me dovedle k drugemu načrtu, ki sem ga tudi izvršil in ki ga prikazujejo ilustracije v tej številki. Ta druga kompozicija pa je zgrajena na istem formalnem sistemu kot prva, bržkone radi tega, ker me je konstrukcija veže napeljala na to trodelno valovito se razvijajočo kompozicijo. Da so vse skupine razsvetljene iz ene točke, je za moje umetniško čuvstvovanje in izražanje samoobsebi razumljivo, sicer bi bila motena enotnost kompozicije.

V drugem slučaju bi bil prisiljen razdeliti kompozicijo v posamezne podobe in jih na kak način arhitektonsko zaključiti. S to mislijo sem se res tudi že nekoliko ukvarjal, to pa ob času, ko

² V sredi stoji umetnik sam (lastni portret) s pogledom obrnjen nazaj in z levo roko vabi skupino ljudi iz dobe svoje mladosti pred nekako 50 leti; pomešani so med seboj v biedermeierskih oblekah razni stanovi; nekateri gredo bolj mehanično, drugi pa bolj zavedno novi dobi nasprot. Z desno jim umetnik kaže naprej, kjer prizori iz sodobnega delavskega, industrijskega in tehnično kulturnega miljeja označujejo novo dobo. »Dežela mladih sanj« mu je jug, kjer so prihajali v njegovi mladosti od Preserja ob Krimu vsi važni dogodki, ki jih je doživljal: železnica, megla, otroške igre na Mirju itd.

Na vsaki strani bi dve trdno na tleh stoječi figuri delili sceno na tri dele: na l. star kmet z lopato gledajoč proti skupini selitve v novo dobo in mož v kamnolomu, ki pravkar hoče udariti z lomilnim železom; na d. žena z butaro in mož na brzojavnem drogu pritrjujoč žico.

so zunanji, umetnosti sovražni vzroki vzbudili v meni neko mržnjo in mi zatemnili dušo. In hudobni duh me je začel izkušati, obetajoč mi olajšanje dela, v resnici pa uničenje zamisleka mojega projekta. Kajti nebo je bistven del te kompozicije; ono veže posamezne skupine v formalno enoto, kakršna nujno odgovarja miselni enoti.³

Kaj pa se pravi poslikati nad 50 m² neba tako, da se vse, kar je pod njim, ne zruši, ampak da se nasprotno nebo razširi v neskončnost, da plavajo oblaki daleč v daljavi in da stoje predmeti na zemlji na svojem pravem mestu in rastejo v prostor, to more razumeti samo umetnik slikar, ki svoje umetnosti ni naštudiral po receptih, ampak ga je izučilo čisto življenje. Izvršitev slikarije na omenjeni način pa bi ne bila samo uničenje moje slikarske ideje, ampak bi istočasno razmesarila arhitektonsko enostavnost veže oziroma oboka. Zato se nisem dalje obotavljal, se hitro rešil teh izkušnjav in se lotil dosledne izvršitve svojega projekta.

Veža je prehod s ceste na dvorišče, nekaj hodnik, ne pa centralen prostor. Kompozicija naj se torej razvija spotoma. Skupine, oziroma prizori so prikazni, nekaki simboli življenjskih zgodb. Kompozicija se začne na desni pri vhodu s ceste z »Brezdomci« ali bolje »Hrepenenjem po domačiji«. Ker se razvija stopnjema, kakor hodi gledavec skozi vežo, se nahaja druga skupina nasproti prve na levi in predstavlja v sejavcu »Domačijo«. In tako se razvija kompozicija naprej: na desni je »Selitev«, na levi »Zgradba«, dalje na desni »Delo«, na levi »Družina«. Skupine so si med seboj formalno podobne, kar odgovarja enotnosti zamisleka. Prednje figure stoje tik nad venčnim zidcem, približno 1–2 m za resnično ploskvijo oboka. Vse drugo je potisnjeno bolj nazaj.

Vem, da nisem še vsega povedal in da bi se dalo o tem še mnogo govoriti, pa za umetnika je najbolje, če se z zaupanjem izroči tisti sili, ki ga žene skozi življenje in naj ne vprašuje, kam in zakaj. Otroku je najbolje pri svoji dobri materi. Ali vprašajo čebele, zakaj producirajo tolike količine medu? Ali se zavedajo, da jim bo večji del njihovega pridelka požrl medved, ali kaka druga zverina? Ali se človek, ki ljubi, vpraša, zakaj ljubi in kako se vrši ta proces v njem? Ali se žeje, ko pride k studentu, vpraša, zakaj je žejen in čemu mu bo voda?

H koncu pa še nekoliko kritike... Pa saj poznate tisti pregovor o lastni hvali — če pa začnem zabavljati, bi se znalo zgoditi, da mi ta ali oni tudi res verjame.

³ Nad Brezdomci je leteč oblak, nad Sejavcem pomladansko v male skupine nabrani oblaki, nad Selitvijo je težek temen oblak, ki breme glavne figure še bolj obtežuje, nad Zgradbo so tenki megleni oblaki — že soparno mestno ozračje, nad Delom je plavo nebo in samo majhni oblaki, očitno vroč dan, pri Družini pa so se oblaki zbrali kot venček okrog matere in otroka.



R. JAKOPIČ: DRUŽINA

RUSKA LITERATURA PO REVOLUCIJI

ROSTISLAV PLETNJEV

Brez pretiravanja lahko smatramo revolucijo l. 1917./18. za izhodno točko in časovno mejo novejših ruske literature. Le da se je v literaturi revolucija in evolucija oblik in žanrov pričela nekoliko prej. Brez zveze z literarnimi strujami preteklosti ni mogoče razumeti sedanjosti. Koncem 19. in na začetku 20. stoletja se je pričela zagrizena borba med simbolisti in dekadenti, ki so oznanjali, da sta cena in cilj literature v nji sami, da je torej sama sebi namen, na eni ter marksisti in rodoljubi (»narodniki«) na drugi strani. Posebno rodoljubi, pa tudi vsi drugi nasprotniki simbolistov so radi ponavljali verze A. Nekrasova: »Lahko ti nisi pesnik, toda, da si državljani, je tvoja dolžnost.« Kot nekaj svojevrstnega odgovor na to so porogljivo zveneli verzi enega izmed vodij dekadentov in simbolistov, V. Brjusova: »V neomajno istino že davno ne verujem, in vsa morja, vse pristane ljubim z enako silo.«

Istočasno pa so motni podzemeljski udarci napovedovali revolucijo. Maksim Gorjkij, romantični pesnik bosjak (potepuh), se je s svojim ustvarjanjem spustil prav na dno socialnega življenja; in njegovo delo je »tam odkrilo revolucijo« (Znosko-Borovskij). Podzemeljske udarce so ujeli mistiki revolucije. A. Blok je dejal: »Mi še ne vemo,